

ABSCHNITT IX. PSYCHOLOGISCHE UND SOZIOLOGISCHE WISSENSCHAFTEN

DOI 10.36074/24.01.2020.v1.41

МОДЕЛЬ ІНДЕКСУ ЖИТТЄВОГО УСПІХУ ІНДИВІДА

Носова Олена Володимирівна
здобувач вищої освіти факультету соціології
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:

Бабенко Світлана Сергіївна
канд. соц. наук, доцент кафедри соціальних структур та соціальних відносин
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

УКРАЇНА

Вступ. Кожну особистість цікавить її власний успіх. Успіх уже давно зайняв одне з центральних місць у рейтингу життєвих цінностей як окремої людини, так і суспільства в цілому. Тому цілком закономірно, що ця проблема привертає до себе значну увагу з боку соціальних наук. На формування уявлень про життєвий успіх впливає ситуація в самому суспільстві, його культура.

Вплив соціуму на процес формування уявлень про життєвий успіх здійснювалося за всіх часів. А сучасне суспільство характеризується зміною ціннісного простору і, відповідно, уявлень населення про соціальний успіх та легітимні способи й стратегії його досягнення.

Саме ж поняття «життєвий успіх» – складне і багатомірне, що обумовлено рядом причин об'єктивного і суб'єктивного порядку. З одного боку, він взаємопов'язаний із соціальним середовищем і наявністю можливостей для реалізації життєвих бажань та мети особистості, з іншого - залежить від здібностей індивіда, рівня його індивідуалізації.

Поняття успіху носить комплексний характер і за своєю суттю є міждисциплінарним. Його вивченню присвячена значна кількість робіт з психології, філософії, соціології, педагогіки, управлінської діяльності. Категорія успіху в соціології характеризує суспільне буття соціального суб'єкта, описує й структурує життєвий простір, а також є показником ефективності соціальної системи в цілому [1].

Проблема соціального успіху в соціологічній літературі є малодослідженою, оскільки більшість праць присвячені вивченню окремих аспектів і елементів цього феномену. Поняття «успіх» переважно розглядається в більш вузькому значенні: як успіх конкретної дії чи діяльності, зазвичай, професійної, навчальної або виробничої. Успіх розглядається в контексті морально-етичних чи політичних проблем.

Обґрунтування моделі індексу. У соціології співіснують різні концепції, присвячених опису та поясненню «життєвий успіх». Однак, при всьому різноманітті підходів до дослідження цього питання, всі соціологічні концепції виходять з того, що життєвий успіх будь-якої людини детермінований як соціальним середовищем, так і її особистісними якостями, наявними від природи задатками і схильностями особистості до різних видів діяльності. Успіх або неуспішність діяльності фіксується в суспільстві як визнання або відсутність досягнень у особистості. З одного боку, успіх завжди залежить від активності особистості по досягненню того, що найбільше відповідає її природі, а з іншого боку, від ефективності опору особистості тому, що суперечить її діяльності.

Сутність соціального успіху особистості визначається **усвідомленим або неусвідомленим прийняттям нею соціальної групи або спільноти**, в якому вона має намір себе затвердити. Вибір групи, як правило, не випадковий. Він здійснюється за подібністю особистісних і групових цінностей і уявлень про способи досягнення успіху. Цінності і стандарти поведінки - це «своєрідний культурний код» моделей життєвого успіху, на основі якого і відбувається визнання або засудження досягнень особистості групою або спільнотою [2].

В якості основи концепції життєвого успіху дослідники використовують **об'єктивні і суб'єктивні чинники**, показники матеріального добробуту, ступінь раціональності вибору способу досягнення цілей, динаміку діяльності та інші показники.

Концепція успіху як демонстративного споживання має в своїй основі **матеріальний фактор**. Т. Веблен виділяє в ієрархії ціннісних установок формування розуміння успіху особливий внесок саме заняття певною **трудовою діяльністю** [3].

У концепції успіху як раціонального вибору, розробленої Д. Фрідманом і М. Хетчер, основним тезою є твердження, що формування цілей досягнення успіху особистістю зумовлено її перевагами. Соціальну дію дослідники розглядають як **досягнення цілей**, обмежене, з одного боку, ієрархією переваг особистості, з іншого боку, соціальними інститутами, оскільки вони нав'язують правила, закони, розпорядження і «правила гри» [4].

Щодо вітчизняних науковців, то у концепції життєтворчості Л. Сохань, яка серед показників соціального успіху виділяє **соціально-статусний**, критерій, котрий, зумовлюючи положення людини в соціальній ієрархії, підтверджує рівень її соціального успіху. Л. Сохань, описувала такі види успіху як: актуальний - оцінка досягнень людини на даний момент часу, та потенційний - заснований на життєвій перспективі особистості, потенційних можливостях самореалізації в різних сферах життєдіяльності. Також важливими показником об'єктивного життєвого успіху є **співвіднесення самооцінки успіху та оцінки успіху індивіда оточуючими**. Л. Сохань вважає, що людина, яка оцінює свої життєві досягнення вище ніж оцінюють їх оточуючі, живе в нереальному світі, в світі ілюзій [1].

У соціології досліджуються типи особистостей за досягненням успіху. І. Городняк аналізує особливості його трактування, окреслює роль досвіду і знань у досягненні життєвого і професійного успіху. Дослідниця виявила, що

зазвичай людям для досягнення успіху бракує **матеріального забезпечення, професійного досвіду, рівня освіти та престижні роботи** [5].

Теоретична модель індексу. Отже, виходячи з вище вказаних складових життєвого успіху, було виконано **системний аналіз** теоретичного конструкту «життєвий успіх» та виділено такі фактори, умовно поділені на відповідні групи із шкалами та інтерпретацією складних конструктивних складових індикаторів.

Дані складові індексу перевірялися на актуальність для українського суспільства шляхом онлайн опитування, в якому респонденти з даного списку мали оцінити рівень важливості кожної складової у визначенні індивіда як успішного та відповідно проранжувати їх. Таким чином були вилучені деякі індикатори, які на думку респондентів були науменш впливовими, а іншим відповідно до рангу надавалися певні ваги (чим вищий ранг, тим менша вага показника). Дане опитування було запечене на Iamessurvey, в ньому взяло участь 138 учасників. Отже, в результаті ми отримали такі ранги та ваги:

Таблиця 1

Суб`єктивні складові (індикатори) (5-ти бальні шкали)

Код	Ранг	Вага	Індикатор	Відповіді	Оцінка відповіді
G	I	4	Оцінка рівня досягнення власної життєвої мети	1-2	0
				3	1
				4-5	2
Y	II	4	Наскільки потрібним себе відчуває індивід	1-2	0
				3	1
				4-5	2
S	III	3	Оцінка задоволеності життям	1-2	0
				3	1
				4-5	2
C	IV	3	Оцінка задоволеності досягненнями своїх дітей	1-2	0
				3	1
				4-5	2
U	V	2	Оцінка рівня власної успішності	1-2	0
				3	1
				4-5	2
F	VI	2	Оцінка власних сімейних відносин	1-2	0
				3	1
				4-5	2
L	VII	1	Оцінка задоволеності власними умовами життя	1-2	0
				3	1
				4-5	2

[авторська розробка]

Таблиця 2

Об`єктивні складові (індикатори)

Ранг	Вага	Індикатор	Відповіді	Оцінка відповіді	Код
I	Демографічно-просторові характеристики проживання				
	4	Тип населеного пункту, де проживає індивід	Місто	2	T
			Інше	1	
	4	Характеристика району, де проживає індивід (інтегральний показник, який включає: (1) рівень злочинності, (2) транспортна розв`язка, (3) наявність пунктів сфери послуг, (4) ціна житла, (5) чистота та (6) освітленість вулиці)	Благополучний	2	D
Неблагополучний			1		

Продовження табл. 2

Ранг	Вага	Індикатор	Відповіді	Оцінка відповіді	Код
I	Демографічно-просторові характеристики проживання				
	4	Житлові умови, в яких проживає індивід (розмір житла)	Більше 100 кв. м	2	H
			Менше 100 кв. м	1	
		Наявність власного автомобіля	Наявний	2	A
Не наявний			0		
II	Соціальний статус індивіда				
	3	Рід занять та сфера спеціальності індивіда	Бізнес та управління	4	J
			Політика	4	
			Фінанси і банківська справа	4	
			Спорт	4	
			Технічні науки	3	
			Соціально-поведінкові науки	3	
			Юридичні науки	3	
			Природничі науки	3	
			Військова справа	2	
			Медицина	2	
			Мистецтво	2	
			Гуманітарні науки	2	
			Педагогіка	1	
			Математичні науки	1	
	Державні служби	1			
	Незаконна діяльність	1			
	Філософські науки	0			
	Матеріальний стан індивіда (дохід (за місяць))	Більше 15.000 грн.	2	W	
Менше 15.000 грн.		1			
Максимальний рівень освіти індивіда		2			
1	інші	інша	1	E	
		інша	1		
III	Сімейні характеристики				
	2	Сімейний стан індивіда	Офіційний шлюб	2	M
			Інше	1	
	Наявність в індивіда дітей	Нявні	2	N	
		Не наявні	1		
IV	1	Мета діяльності респондента (за 5-ти бальною шкалою)	Альтруїзм (1-2)	2	O
			Егоїзм (4-5)	0	

[авторська розробка]

Відповідно модель індексу виглядає наступним чином:

$$U_{снх} = \frac{(4G + 4Y + 3S + 3C + 2U + 2F + L)}{7} + \frac{4(T + D + H + A) + 3(J + W + E) + 2(M + N) + O}{4}$$

де:

G - це оцінка індивідом рівня досягнення власної життєвої мети.

Y - наскільки потрібним себе відчуває індивід.

S - оцінка задоволеності життям.

C - оцінка задоволеності досягненнями своїх дітей.

U - оцінка рівня власної успішності.

F - оцінка власних сімейних відносин.

L - оцінка задоволеності власними умовами життя.

- T* - тип населеного пункту, де проживає індивід.
D - характеристика району, де проживає індивід.
H - житлові умови, в яких проживає індивід (розмір житла).
A - наявність власного автомобіля.
J - рід занять та сфера спеціальності індивіда.
W - матеріальний стан індивіда (дохід (за місяць)).
E - максимальний рівень освіти індивіда.
M - сімейний стан індивіда.
N - наявність в індивіда дітей.
O - мета діяльності респондента.

Таким чином максимальне значення індексу буде = 22, а мінімальне = 5,5.

Для того, щоб виявити ключ для даного індексу потрібно виявити довірчий інтервал шляхом побудови нормального розподілу:

Отже, якщо ми беремо за викиди – по 0,3%, то результати індексу від 5,5 до 5,8 та від 21,7 до 22 – не входять в довірчу ймовірність, тому рекомендовані до вилучення з аналізу. Ключ же вказаний в таб. 3.

Таблиця 3

Ключ індексу

Рівень показників	Оцінка
Високий рівень життєвого успіху	20,33-21,7
Підвищений рівень життєвого успіху	17,02-20,32
Середній рівень життєвого успіху	10,42-17,01
Занижений рівень життєвого успіху	7,13-10,43
Низький рівень життєвого успіху	5,8-7,12

[авторська розробка]

Ключ був розрахований шляхов від середнього: 1) було знайдено середину довірчої ймовірності, отримали 2 інтервали ((1)від мінімального значення до середнього та (2) від середнього до максимального), 2) відсотково за нормальним розподілом поділено на кожен з інтервалів на 2 квартилі, які відрізняються за значенням у межах свого інтервалу, але є однаковими за значеннями в межах довірчої ймовірності).

Тепер лишилося лише перевірити його на певній вибірковій сукупності.

Перевірка моделі індексу. Було проведене онлайн опитування онлайн опитування за допомогою оналайн платформи lamesurvey для перевірки даного індикатора.

Отже, в пакеті SPSS через функцію створення нової змінної був побудований індекс. Спочатку були об'єднані інтегральні показники (демографічно-просторові характеристики, соціальний статус та сімейний стан), за своїми формулами, потім вже був створений сам індекс, що, таким чином, включає в себе 11 показників: суб'єктивні (а1. Оцінка рівня досягнення власної життєвої мети, а2. Наскільки потрібним себе відчуває індивід, а3. Оцінка задоволеності життям, а4. Оцінка задоволеності досягненнями своїх дітей, а5. Оцінка рівня власної успішності, а6. Оцінка власних сімейних відносин, а7. Оцінка задоволеності власними умовами життя) та об'єктивні (інтегральні показники статусу, демографічно-просторових характеристик та сімейного стану). Індекс був перетворений у нову змінну та запущений через синтаксис. Відповідно був також через синтаксис весений й ключ.

Потім індекс був перевірений шляхом використання кореляційного та факторного (з використанням методу обертання «Варімакс») аналізів. Як можемо бачити з табл. 4, всі змінні є значимими та мають прямий кореляційний зв'язок з індексом, а факторний аналіз виявив 2 групи факторів поділивши суб'єктивні та об'єктивні показники, окрім задоволеності сімейним станом та дітьми, які виявилися в групі, де знаходяться об'єктивні фактори.

Таблиця 4

Результат факторного аналізу в пакеті SPSS

Матриця компонентів		
	Компонент 1	Компонент 2
Оцінка рівня досягнення власної життєвої мети	.380	.674
Наскільки потрібним себе відчуває індивід	-.579	.788
Оцінка задоволеності життям	-.331	.777
Оцінка задоволеності досягненнями своїх дітей	.660	.641
Оцінка рівня власної успішності	.125	.638
Оцінка власних сімейних відносин	.788	-.702
Оцінка задоволеності власними умовами життя	.579	.644
Дем_простір	.431	-.292
Статус	.738	.187
Сім_я	.692	.571
Мета	.587	.407
Метод виділення факторів: метод головних компонентів.		
а. Вилучено компонентів - 2.		

[авторська розробка]

Загалом даний аналіз вказує на те, що індекс є робочим.

Висновок. Основними факторами впливу на формування суджень про життєвий успіх є: суб'єктивні переконання індивіда стосовно власної успішності, його задоволеність різними сферами життя, зокрема, умовами проживання та власною сім'єю; також такі показники, як: власний соціальний статус, умови та місце проживання й сімейний стан. Індекс життєвого успіху, будований за даними факторами є перевіреним та дієвим.

Список використаних джерел:

1. Сохань, Л. В. (1995). *Психологія життєвого успіху*. Київ: НАН України.
2. Бевзенко, Л. Д. (2007). *Жизненный успех, ценности, стили жизни. Социология: теория, методы, маркетинг*, (4), 132-151.
3. Веблен, Т. (1984). *Теорія дозвільного класу*. Москва: Прогрес.
4. Рітцер, Дж. (2002). *Сучасні соціологічні теорії*. Санкт-Петербург: Питер.
5. Городняк, І. В. (2008). Сучасні типи особистостей щодо досягнення успіху. *Соціальна психологія: український науковий журнал*, (6), 43-48.